

■ Majtényi László

A nyilvánosság és a bíróságok¹

Kossuth Lajos és Kant Immanuel

Az igazságszolgáltatás nyilvánosságáról mondta Kossuth Lajos: „Adjatok nekem bírákat, aminőket akartok, legyenek hanyagok, legyenek részrehajlók, legyenek megvesztegetve, legyenek ellenségeim, nem bánom: csak azt engedjétek, hogy semmit se tehessenek másként, csak a közönség szeme előtt.”² Érdeemes kicsit elidőznünk ennél a mondatnál. Kossuth – már bocsánat – nem züllött, korrump bírákért kiált (bár e téren is lehettek tapasztalatai). Hanem a nyilvánosság erejét hirdeti. Ez a XVIII. század végétől elterjedt vélemény, szép, de mára némileg megkopott illúzió, hogy tudniillik a társadalom *minden* betegségét meggyógyítja a nyilvánosság. Annyi szomorú tapasztalatot az elmúlt századok és nemzedékek összegyűjtöttek már, hogy tudjuk, a társadalmi bajokra nem jelent általános megoldást a nyilvánosság, de azt is tudjuk, ahol az információszabadságot, a kommunikációs jogokat komolyan és rendszeresen megsértik, ott minden egyéb szabadság esetleges. Kant *örök békét* reménylő, ilyen címen közreadott röpiratában kifejtett illúzióit – noha az igény a nyilvánosságra és a nyilvánosság veszélyeztetettsége is mindig eleven marad – a történelem rég elvette tőlünk: „Hogy királyok filozofáljanak, vagy pedig filozófusok királyok legyenek, azt nem várhatjuk, de nem is kívánhatjuk: mert a hatalom birtoka az ész szabad ítéletét kikerülhetetlenül megrontja. Hogy azonban királyok vagy királyi – az egyenlőség törvényei alapján önmaguk fölött uralkodó – népek a filozófusok osztályát ne engedjék eltűnni vagy elnémulni, hanem engedjék nyilvánosan beszélni: mindkettő-

H. Szilágyi István grafikája

¹ Az Eötvös Károly Intézet, a Nyílt Társadalom Alapítvány és a Legfelsőbb Bíróság által szervezett a Bírósági ítélezés feltételrendszeréről c. 2003. március 25-én tartott konferencián elhangzott előadás alapján készült szöveg

² Kossuth Lajos vezércikke, Pesti Hírlap, 1841.

jük számára, saját ügyeik megvilágosítására nélkülözhetetlen.”³ Ha az örök békét ma nem is ettől várjuk (de várjuk-e még egyáltalán?), máig nem múlt el a szabadságszerető emberek hite a nyilvánosság, a bíróságok működésére is természetesen kiterjedő nyilvánosság fontosságában. Érdekes a fordítást pacifista meggyőződése parancsára (1918-ban!) elsőként készítő Babits bevezetőjét is idézni: „Kant fogalmazásában a sajtószabadság kötelező volta az örök béke titkos cikke...”⁴.

A bírósági eljárások nyilvánossága – pozitív jog

Lépünk vissza tárgyunkhoz! Ma, több mint egy évtizeddel a jogállami forradalom után, még mindig ott tartunk, hogy az igazságügyi tájékoztatásról nem csupán tartalmukban kétes, sőt számos tekintetben elfogadhatatlan szabályok szólnak, de a formai alkotmányosságot az abszurdításba hajló módon sérti a szabályozás szintje, sőt az egész, ahogy van, alkotmányos lehetetlenség is⁵. Semmi nem magyarázhatja meg, hogy törvény helyett miniszteri rendelet szabályozza az igazságügyi tájékoztatás tartalmi részét. És azt a képtelenséget sem, hogy bírák jogairól és kötelezettségeikről olyan rendelet szól, mely alatt – igaz még 1986-ból – a belügyminiszter (!!!) neve díszel. De miként is szabályozza a formai alkotmányosságot kétségkívül sértő hatályos jog a bírósági eljárások nyilvánosságát? Akkor lássuk:

Folyamatban lévő (vagy lezárt) ügyről a sajtó részére a bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy adhat felvilágosítást.⁶ Akkor adhat, ha úgy gondolja helyesnek, hogy adjon.⁷

Befejezett ügyről – az ügy intézéséért felelős dolgozó (közjegyző, végrehajtó) is adhat felvilágosítást –, a bíró azonban az általa tárgyalt ügyről nem adhat felvilágosítást.⁸ Helyette a sajtószóvivő vagy a bíróság elnöke vagy az általa esetileg megbízott másik bíró nyilatkozhat. E szabályok figyelmes olvasója számára világos, hogy a bíró sem saját, sem más ügyéről nem mondhat véleményt. A Legfelsőbb Bíróság mostani elnökének egy korábbi szellemes megjegyzése szerint

³ Kant Immanuel: Az örök béke, Budapest, 1918, fordította, bevezette és jegyzetekkel kíséerte Babits Mihály, Az Új Magyarország Részvénytársaság, 61. o. (Nem véletlen, hogy Babits fordítását idézem, hiszen alább bevezetőjére is utalni szeretnék.)

⁴ Babits Mihály: Bevezetés, uo., 16. o.

⁵ Bizonyosan nincs – nem lehet – civilizált ország a világon, ahol belügyminiszter a bírák jogait, bíróságok működését szabályozhatná [10/1986. (IX. 1.) IM–BM együttes rendelet a bűnügyi és az igazságügyi tájékoztatásról].

⁶ „A bíróság előtt folyamatban levő vagy befejezett ügyről a sajtó, a rádió és a televízió részére a bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy adhat tájékoztatást.” [1997. évi LXVII 29. § (1)]

⁷ „Ez a megoldás olyan korlátot jelent, mely az érintettek információs önrendelkezési jogát éppúgy sérti, mint a bírói függetlenséget. Az alábbiakban részletezett ügyek is a szabályozás elégtelenségére világítanak rá.” (Az adatvédelmi biztos beszámolója, 1999, 68. o.)

⁸ 1997. évi LXVII 29. §; 10/1986. (IX. 1.) IM–BM együttes rendelet 8. § (2) bekezdés

bíró elnöki felhatalmazás nélkül Martinovics Ignác peréről sem formálhat a *nyilvánosság* előtt véleményt.

A nyilvánosság kizárásával tartott tárgyalásról – tartalmilag helyesen – egyáltalán nem adható felvilágosítás, az ügy irataiba betekintés nem engedélyezhető.⁹

Magánszemélyek polgári peres ügyében, családjogi perben, valamint a munkaügyi és a szövetkezeti tagsági viszonytal kapcsolatos perben a nyilvános bírósági tárgyalásáról csak valamennyi perben álló fél (beavatkozó) hozzájárulásával szabad tájékoztatást adni.¹⁰

Felvételek készítése: A bírósági tárgyaláson kép- vagy hangfelvételt készíteni csak az eljáró tanács elnökének engedélyével szabad. „Az engedély...csak akkor adható meg, ha a felvétel nyilvánosságra hozatalához a felvételen szereplő és az eljárásban részt vevő személyek hozzájárultak.”¹¹

„Az érintett személy hozzájárulása nélkül felvételt készíteni csak a Ptk. 80. § (3) bekezdésében meghatározott esetben szabad, erre az eljáró tanács elnöke adhat engedélyt”¹².

„Az engedélyt vissza kell vonni, illetve a további nyilvánosságra hozatalt meg kell tiltani, ha utóbb a tárgyalásról a bíróság a nyilvánosságot kizárta. Az engedély visszavonható, ha a tanács elnöke az eljárás, illetőleg a rendfenntartás érdekében azt indokoltnak tartja”¹³.

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács 1999. évi 7. sz. szabályzatában úgy rendelkezik, hogy a Legfelsőbb Bíróság, az ítéletábrák, valamint a megyei bíróságok elnökei kötelesek a bírák közül sajtószóvivőt kinevezni (a helyi bíróságokon és a munkaügyi bíróságokon ez nem kötelező). Arra nézve ugyan találunk rendelkezéseket, hogy mit *kell*, de arra nem, hogy mit *szabad* titokban tartani, erre már nincs törvény, országos igazságszolgáltatási tanácsi szabályzat, etikai kódex vagy bárminemű előírás, mely iránymutatást adna. Sem a bíróság elnöke, sem megbízottja soha nem tájékoztat, hanem mindig csak *tájékoztathat*¹⁴, *betekintést engedhet*, ha úgy látja jónak. A bíróság elnöke jog szerint egyaránt megteheti (gondolom, nem teszi, de megteheti) azt, hogy senki újságíró fiának nem ad semmiről felvilágosítást¹⁵, mint ahogy megteheti (gondolom, nem teszi, de megteheti), hogy a Népszabadság újságírójának ad, a Magyar Nemzetének nem (vagy fordítva). A bíró, szabad mérlegelése alapján, valamely kegy uraként, tilthatja, indokolás nélkül, a tárgyaláson a kép- és hangfelvétel készítését. Ennél, mind alkotmányossági, mind pedig morális jogi megközelítés szerint is jobb lenne, ha a törvény kategorikusan tiltaná a hang- és a képfelvételek készítését.

⁹ 9. § (2)

¹⁰ 10. §

¹¹ 11. § (1) bekezdés

¹² 11. § (2) bekezdés

¹³ 11. § (3) bekezdés

¹⁴ 1997. évi LXVII 29. §

¹⁵ Széles körben tudott, például kutatók, szakdolgozatukhoz anyagot gyűjtő jurátusok, valamint bírósági újságírók a megmondható, hogy egyes megyei bíróságok tájékoztatósi gyakorlatában milyen méretes különbségek vannak, talán a Fővárosi Bíróság törekszik leginkább a nyilvánosság kiszolgálására.

A nemzetközi gyakorlat ebben a tekintetben sokféle, nincsenek általános normák, a magam részéről helyeselném, ha főszabályként a felvételek készítése megengedhető lenne.

A jogkereső állampolgárok, a jogászok sincsenek jobb helyzetben. Az ítélkezési gyakorlat a maga egészében ma Magyarországon nem ismerhető meg. Nemhogy a megyei bíróságok, de a Legfelsőbb Bíróság ítéletei sem tanulmányozhatóak teljességükben, azokkal csak mint válogatásokkal ismerkedhetünk meg(?) (az ítélőtáblákkal kapcsolatban persze még nincsenek tapasztalataink, de ne legyenek illúzióink itt sem). Pedig az érintettek személyiségi jogainak kímélete mellett, különösen az on-line korszakban semmi technikai akadály nem lehet az ítéletek közzétételének, melyek, mint a jogalkalmazás, bírói jogfejlesztés dokumentumai, egyébként kétségkívül nyilvános adatok. A Legfelsőbb Bíróság ítéleteinek hozzáférhetősége elemi jogállami követelmény lenne. Lehetetlenség, hogy a bírói gyakorlatból jószerivel csak annyi ismerhető meg, amennyit a bíróság maga lehetővé tesz. Ez a gyakorlat nem csak a közérdekű adatok megismerhetőségét és a sajtó szabadságát, a jogtudományi kutatások végethétőségét érinti, de kihat az állampolgárok és a jogi személyek jogérvényesítési lehetőségére, aminthogy az eredményes ügyvédi munka feltételeit is rontja, ha azok az ítéletek nem tanulmányozhatóak, amelyeket a bíróságok nem tartanak fontosnak vagy amelyekre, esetleg jó okkal, nem büszkék.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódott az az eset, melyben a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának megkeresése előzött meg. Kaltenbach kollégám kérdése az volt, hogy sértheti-e adatvédelmi szempontból a bírósági statisztikára vonatkozó szabályokat, ezen belül a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény 8. § (4) bekezdését az, ha az ombudsman a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütköző munkáltatói intézkedés miatt indult munkaügyi perekről kér a bíróságoktól adatgyűjtést, melyet aztán a kisebbségi jogok biztosa kívánt felhasználni. Az OIT hivatalával egyeztetett álláspont szerint a fenti szempontból, anonim formában feldolgozott bírósági adatok átadhatóak.¹⁶

Mind a büntető, mind pedig a polgári perben az eljárási törvények szerint¹⁷ – a szabályozás szerintem lényegében helyes – a bíróság a tárgyalásról a nyilvánosságot indokolt határozattal kizárhatja államtitokra, szolgálati titokra, erkölcsi okra hivatkozva, ami a polgári perben az üzleti titokkal és a nemzetgazdasági érdekekkel, illetőleg az ügyfelek néhány ugyancsak nevesített vagyoni érdekével egészül ki, azonban ilyenkor is jelen lehetnek „egyes¹⁸ hivatalos személyek”¹⁹. Ugyancsak mindkét eljárásjog szabályozza azt, hogy a nyilvános tárgyalás rendjét az elnöklő bíró köteles biztosítani. Mind a büntető, mind pedig a polgári eljárásjog szerint²⁰ az elnök a rendzavarót rendre utasítja, majd pénzbírsággal sújthatja és kiutasíthatja, illetve kivezetheti. Azt mondom ez megint csak rendben van,

¹⁶ 570/K/1999. sz. ügy

¹⁷ 1973. évi I. törvény 11. § (2); 1952. évi III. törvény 5. § (2)

¹⁸ De mi az, hogy „egyes”?

¹⁹ lásd: uo.

²⁰ Be. 189. § (2)–(3), Pp. 134. § (1)–(4)

de mit szóljunk arra, hogy bírák – amint az adatvédelmi biztos esetjog alapján megállapítható²¹ –, noha ez biztosan nem általános, visszatérően rendbontásnak minősítik azt, ha a hallgatóság köreiben valaki jegyzetel. Aha, a toll percegése! Egyik kiváló kollégám a konferencián²² azt a javaslatot tette, hogy a törvényt úgy kellene módosítani, hogy a jegyzetelő – jellemzően újságíró foglalkozású – látogatókat ne *lehessen* kizavarni a tárgyalótermekből. A magam részéről képtelenségnek tartom azt, hogy olyan törvényi kazuisztikába bocsátkozzunk, mely kifejti, hogy a nyilvános tárgyaláson a verekedés, éneklés, bekiabálás, pisilés rendbontás, amint az ökölrázás és a disznósajt fogyasztása is, ám a jegyzetelés, halk sóhaj stb. viszont nem az. (Volt példa arra is, hogy az elnöklő bíró – a vádlott kívánságának engedve – egy szakállas, szúrós szemű férfi *jelenlétét* minősítette rendbontásnak.) Inkább a bírói kar minden tagjával kivétel nélkül, foglalkozási szabályként kellene elfogadtatni elemi alkotmányos értékeket, a rendbontás minősítését ezután már rájuk kell bízni.

A törvényi és rendeleti szabályozásnak, az alkotmányos elvek érvényesülése szempontjából az egyik legnyilvánvalóbb ellentmondása, hogy törvényi tilalom rendel, hogy a bíró nem szólhat semmit saját döntéséről. A bíró életről (szerencsére a halálról már nem), szabadságról, milliárdos vagyonok sorsáról dönt nap mint nap. Hivatásával összefüggésben vélemény-nyilvánítási szabadságának teljes elvonása kétségkívül elfogadhatatlan. Elismerem, az igazságszolgáltatás és a bíróságok testületi érdekei között okkal merül föl az, hogy veszélyes következményekkel járhat, ha a bíró nyilvános diskurzusban értelmezi saját döntését, ennek elismerésére viszont bőven elegendő, ha a törvény megadja minden ilyen esetben a hallgatás szabadságát a bírónak. A többit rá kell bízni az OIT-ra, etikai kódexekre, a bírói szervezetek szakmai ajánlásaira.

²¹ Lásd pl. az adatvédelmi biztos esetjogából: „A bírósági eljárásokban főszabályként érvényesülő nyilvánosság elve a személyiség védelme miatt vagy a törvény által elismert más érdekből (államtitok, szolgálati titok) az eljárási törvényekben meghatározott keretek között korlátozható, továbbá a tárgyalás rendjének fenntartása érdekében a bíróság a nyilvánosan vezetett tárgyaláson is hozhat korlátozó intézkedést. Mivel ez utóbbi esetben a bíró a körülményeket szabadon mérlegelve dönt, ezért a biztos hatáskör hiánya miatt érdemben nem vizsgálhatta azt a panaszt, amelyben egy polgári perben eljáró bírónak a tárgyaláson folytatott jegyzetelést rendzavarásnak minősítő és kitiltó határozatát sérelmezték. Attól azonban, hogy az adatvédelmi biztos fellépése elmarad, az alkotmányos jogokat is érintő jogsérelem megtörténhet (209/A/1998)” (*Az adatvédelmi biztos éves beszámolója, 1998, ABI, Budapest, 72. o.*). Figyelemre méltó „az az eset, amikor a bírónak a tárgyaláson való jegyzetelést és a részvételt megtiltó, a tárgyalás rendjének fenntartása érdekében hozott határozatát sérelmezik. Az ilyen beadványt – korábbi gyakorlat alapján – az adatvédelmi biztos hatáskörét megszorítóan értelmezve elutasítja. A pervezető végzés ellen nincs helye fellebbezésnek, azonban a bíró azt köteles megindokolni. Amennyiben ez sérti a félnek a nyilvános tárgyaláshoz fűződő jogát, ő az eljárás szabálytalanságát bármikor kifogásolhatja, melynek figyelmen kívül hagyását – legkésőbb a befejező érdemi határozatban – a bírónak indokolnia kell [a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 7. és 114. §-ai]. (413/A/1999).”

²² L.: az 1-es számú lábjegyzetet

Az igazságügyi tájékoztatásról, minél hamarabb, törvényi szabályozást kellene alkotni, amelyet e sorok írója, adatvédelmi biztosként, éveken keresztül annak ellenére hiába sürgetett, hogy ebben bírói fórumok, köztük az OIT maga is többször egyetértésükről biztosították.

A bírói eljárások nyilvánossága az adatvédelmi biztosi gyakorlatban – további esetek

Tekintve azt, hogy az igazságügyi tájékoztatásról magáról, ide értve a bíraskodás nyilvánosságát is, a dolog természetéből fakadóan alig-alig képzelhető el tanulmányozható bírói esetjogi joganyag, talán nem haszontalan az elmúlt évek adatvédelmi biztosi esetjogához is fordulnunk. Itt az adatvédelmi biztosi vizsgálatoknak csak a tárgyunk szempontjából figyelmet érdemlő részére térek ki.

Az adatvédelmi biztosi 1995–96 évi beszámoló már megállapította, hogy „Nem megnyugtató..., hogy jelenleg a bírósági eljárással összefüggésben a személyes adatok védelmével és a közvélemény tájékoztatásával kapcsolatos lényeges szabályok alacsony szintű jogforrásokban találhatóak: a bűnügyi és az igazságügyi tájékoztatásról szóló 10/1986. (IX. 1.) IM–BM együttes rendeletben, valamint a(z) időközben hatályon kívül helyezett) bíróságok ügyviteli szabályairól szóló 123/1973. (IK. 1974. 1.) IM utasításban. Ugyancsak aggályos, hogy a személyes adatok kezelésével kapcsolatos törvényi, illetve alacsonyabb szintű jogforrások között ellentmondások tapasztalhatók.”²³

A bíróságok adatkezelésének tekintetében hatáskörömet²⁴ – ide értve a nyilvánosság kérdését, a közérdekű adatok megismerését is – következetesen megszorítóan értelmeztem, mert: „Az adatvédelmi biztos működése során különös gondot fordít a bírói függetlenség feltétlen tiszteletére.”²⁵ E megfontolás alapján azoknak a panaszoknak a vizsgálatát, amelyek az eljárásjogokban szabályozott adatkezelésekkel voltak kapcsolatosak, hatáskör hiányában elutasítottam. Így nem vizsgáltam a bírónak a fél saját irataiba való betekintést, másolatok kérését elutasító intézkedését sem, hiszen ez az érintettet nem az Avtv. alapján, hanem őt ügyfélként, a külön nevesített eljárási joga alapján illeti meg.²⁶

1996-ban vizsgáltam a következő tárgyunk szempontjából figyelemre méltó ügyet: A panaszos aszerint a *Budai Központi Kerületi Bíróság* (BKKB) elnöke uta-

²³ Az adatvédelmi biztos beszámolója 1995–1996, Budapest, ABI, 63–64. o. Ez a motívum úgyszólván évről-évre ismétlődik, máig eredmény nélkül: „Már az előző évi beszámolómban jeleztük azt az aggályos tény – és ebben nem történt változás –, hogy a személyes adatok védelmével és a közvélemény tájékoztatásával kapcsolatos egyes lényeges szabályok az 1989-es alkotmánymódosítást és az Adatvédelmi törvényt megelőzően született, alacsony szintű jogszabályokban, sőt jogszabálynak nem minősülő miniszteri utasításban szerepelnek.” (Az adatvédelmi biztos beszámolója, 1997, 72. o.)

²⁴ Az Avtv. betű szerinti értelmezése alapján az adatvédelmi biztos minden adatkezelést vizsgálhatja, ezt azonban indokolt a bírói függetlenség alkotmányos és törvényi szabályaival összhangban korlátozóan értelmezni.

²⁵ uo. 65.o.

²⁶ 315/A/1999, 328/A/1999. sz. ügyek

sításban tiltotta meg a hangfelvevő készülékek bevitelét a bíróság épületébe. A bíróság elnöke az adatvédelmi biztos megkeresésére szokatlanul udvariatlan módon, egy mondatban válaszolt: közölve, hogy nem óhajt válaszolni. Válaszomban utaltam az Avtv. szabályára, mely szerint az adatvédelmi biztos minden adatkezelőt ellenőrizhet.²⁷ A bíróság együttműködésének hiányában az ügyet nem lehetett kivizsgálni, de feltételezhető, hogy az utasítás létezett.

Az adatvédelmi biztos első beszámolója több olyan beadványról is hírt adott, melyekben a panaszosok a bírósági eljárás során, illetve azzal összefüggésben folytatott adatkezeléseket kifogásolták. Ezekben az esetekben is érvényesült a hatáskör megszorító értelmezése. Egyértelmű esetekben ezzel megfért a jogi felvilágosítás. Így például az egyik panaszos azt kifogásolta, hogy a polgári perben a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzített személyes adatait az ő hozzájárulása nélkül kiadta a bíróság az ellenérdekű félnek. A válasz ebben az esetben egyszerű volt: erre a polgári perrendtartásról szóló törvény értelmében a bíróság jogosult.²⁸

Éveken keresztül foglalkoztunk a gondnokság alá helyezett adatok indokolatlan nyilvánosságra kerülésével. A polgári perrendtartás korábbi előírása szerint ugyanis a gondnokság alá helyezésről kibocsátott hirdetményt tizenöt napra ki kellett függeszteni a bíróság, valamint a gondnokolt lakóhelye szerinti polgármesteri hivatal hirdetőtábláján.²⁹

Az egyik figyelemreméltó eset volt az, melyben a Fővárosi Bíróság tanácsvezető bírāja fordult hozzám³⁰ segítségért, melyet nem lehetett megadni, de a jogi problémára a törvények nem nyújtottak és ma sem nyújtanak megoldást. A bíró tájékoztatása szerint a felperes az Információs Hivataltól mint alperestől, a róla tárolt iratokba kért betekintést, valamint igényelte a személyét érintő jogellenes adatkezelés megszüntetését, továbbá kérte a jogellenes adatoknak a nyilvántartásból való törlését is, miután az Információs Hivatal – az állam külső és belső biztonságának védelmére hivatkozva – ezek teljesítését elutasította. A hivatal csak annyit közölt a kérelmezővel, hogy vele kapcsolatosan „jogellenes adatkezelést nem végzett, illetve nem végez.” Találkoztam olyan esettel, amikor a nemzetbiztonsági szolgálat a jogellenes megfigyelése miatt panaszkozó állampolgárral azt közölte, hogy a szolgálat *soha* nem végez jogellenes megfigyelést.³¹

Az Információs Hivatal a jogvita eldöntésére hivatott bíróságtól a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 44. § (2) és (3) bekezdésére

²⁷ 488/A/1996. sz. ügy

²⁸ 534/A/1996 sz. ügy

²⁹ Pl: az 500/H/1996. sz. ügy

³⁰ 800/K/97. sz. ügy

³¹ Az adatvédelmi biztos egy 1995-ös vizsgálata megállapította, hogy a szolgálat 1990–95 között biztonsági ellenőrzés keretében többszáz személyről gyűjtött illegálisan adatokat. (7/A/1995. sz. ügy). A szolgálat az adatvédelmi biztos ajánlást elfogadva, minden érintettől bocsánatot kért.

hivatkozva szintén megtagadta az érdemi tájékoztatást.³² Az ügyben eljáró bíró azért fordult az adatvédelmi biztoshoz, mert számára az adatvédelmi törvény szélesebb körű iratbetekintési jogot biztosít, mint a bíróság(!?) számára. Ez valóban így van: „Az adatvédelmi biztos a feladatai ellátása során az adatkezelőtől minden olyan kérdésben felvilágosítást kérhet, és az összes olyan iratba betekinthez, adatkezelést megismerhet, amely személyes vagy közérdekű adatokkal összefügg. Az államtitok és a szolgálati titok az adatvédelmi biztost a §-ban szabályozott jogainak gyakorlásában nem akadályozhatja, de a titok megtartására vonatkozó rendelkezések rá nézve is kötelezőek. Az államtitkot vagy szolgálati titkot érintő adatkezelés esetén a fegyveres erőknél, a rendőrségnél és a nemzetbiztonsági szerveknél az adatvédelmi biztos a jogait csak személyesen gyakorolhatja.”³³

Az ügy a következő jogi dilemmákat hozta felszínre:

Az alkotmány 50. § (1) bekezdése szerint „a Magyar Köztársaság bíróságai védik és biztosítják az alkotmányos rendet, az állampolgárok jogait és törvényes érdekeit, büntetik a bűncselekmények elkövetőit”. A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 141. § (5) bekezdése a bíróság feladatai között előírja, hogy „az elnök az előkészítő iratok és a rendelkezésre álló egyéb adatok alapján – amennyiben ez a per eldöntéséhez szükségesnek mutatkozik – a tárgyalás folytatására kitűzött határnapra a tanúkat, illetőleg a feleket személyes megjelenés végett megidézi, és beszerzi a bizonyítékul szolgáló iratokat.”

E törvény 119. §-a szerint az olyan tárgyalásról készült jegyzőkönyvet, amelyről a nyilvánosságot államtitok, szolgálati titok vagy üzemi titok megőrzése végett zárták ki, a felek, az ügyész és a perben résztvevő egyéb személyek számára lemásolni, kivonatot készíteni róluk nem szabad, az ilyen ügyekben az iratok megtekintésének is csak a bíróság elnöke által megállapított feltételek mellett van helye. A nemzetbiztonsági törvény előbb idézett rendelkezései ugyanakkor lehetetlenné teszik, hogy a bíróság az alkotmányban és a törvényekben előírt feladatát teljesítve a polgár és a nemzetbiztonsági szolgálatok közötti adatkezelési jogvitában megalapozott döntést hozhasson – az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló törvény, valamint az adatvédelmi törvény alapján az adatvédelmi biztos nem folytathat vizsgálatot egy bíróság előtt már folyamatban lévő ügyben, ugyanakkor a jelzett jogszabályi feltételek mellett a bíróság a szükséges információk hiányában nem tudja döntését meghozni. Az adatvédelmi biztos elhárította, hogy a perben felmerült konkrét kérdésben állást foglaljon. Megkereste azonban a nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő tárca nélküli minisztert, aki megerősítette, hogy a szükséges garanciák hiánya miatt nem áll módjában a bírónak az adatke-

³² A hivatkozott rendelkezés szerint: „a Rendőrség, a Határőrség, a Vám- és Pénzügyőrség, a bíróság, az ügyészség és a büntetés-végrehajtási szervek a konkrét cél megjelölésével – a rájuk vonatkozó törvényben meghatározott feladataik ellátására, az ott meghatározott körben – a nemzetbiztonsági szolgálatoktól adatok igénylésére jogosultak. A nemzetbiztonsági szolgálatok adatközlése nem eredményezheti a nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő személy (adatforrás) felfedését. A titkos információgyűjtő módszer és forrás védelme érdekében az átadott adat felhasználására vonatkozóan a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói korlátokat határozhatnak meg.” [CXXV. tv. 44. § (3)–(4) bek.]

³³ Avtv. 26. §

zelés jogszerűségéről tájékoztatást adni, pontosabban: azt a tájékoztatást adja, hogy adatkezelésük jogszerű.³⁴

Ehhez kapcsolódik az Alkotmánybíróság 6/1998. (III. 1.) számú határozatába foglalt döntés. Eszerint ugyanis a védelemhez való alapjog aránytalan korlátozása miatt az AB, az *egyenlő fegyverek* elvét alkalmazva, alkotmányellenesnek minősítette azt, ha a vádlott és védője számára a büntetőeljárásban felhasznált államtitkot, illetve szolgálati titkot tartalmazó iratok birtoklása csupán ezeknek a titkoknak a védelme érdekében korlátozott. Ilyen aránytalansághoz vezethet az is, ha az igazságszolgáltatás azért válik lehetetlenné, mert a döntéshez szükséges iratok megismerését azok adattartalma, vagy az azokból szerezhető információk feltétlen védelme akadályozza.

A bíró nem kerülhetne olyan helyzetbe, hogy az alperes nemzetbiztonsági szolgálat irataiba ne tekinthessen bele, mert így, mint láttuk, a szolgálat állapítja meg a bíró számára saját eljárásának jogszerű voltát. Ebben az esetben alperes titkosszolgálat a *csak általa ismert tényállás* alapján ítélte meg, hogy nem követett el jogsértést. Könnyen beláthatjuk azt is, hogy hasonlóan abszurd helyzet állt volna elő azzal is, ha adatvédelmi biztosként a valóban képtelen helyzetben lévő bíró segítségére siettem volna. Ekkor ugyanis az adatvédelmi biztos az Avtv. 27. §-ának idézett szabályai szerint eljárva maga lép a bíró helyébe akkor, ha a szolgálat magatartását jogszerűnek találja. (Ha pedig az Információs Hivatal az adott ügyben az adatvédelmi biztos álláspontja szerint jogsértően járt volna el, ezt persze mind a bíróval – sőt a felperessel is – közölheti a biztos a törvényi felhatalmazása alapján, de ebben az esetben is valószínű, hogy az ügy tényállásának lényeges elemeit, mint államtitkot, köteles lenne megőrizni.) Az első esetben tehát (ha jogszerű a titkosszolgálati adatkezelés) az adatvédelmi biztos lép a bíró helyébe, aki, ha elhiszi, az ítéletbe foglalja az adatvédelmi biztos által megállapított tényállást és jogot, ha pedig a második eset áll fenn, akkor talán csak részben, de ugyanez az eset ismétlődik meg.

Visszatérő kérdés, hogy a bírákat megillette-e hivatásuk gyakorlásával összefüggésben egyes természetes személyazonosító adataikra nézve az önrendelkezési jog. Több, ezzel kapcsolatos indítvány érkezett az adatvédelmi biztoshoz az évek során. Előfordul, hogy a bírósági eljárásban résztvevő személyek, ügyfelek az eljáró bíró kilétének ismeretében őt és családját saját otthonában zaklatják. E veszéllyel azonban bizonyos hivatások gyakorlóinak, így a bírácoknak is szembe kell nézniük: az eljárási kódexek rendelkezései alapján a bírák neve az ügyfelek számára megismerhető.³⁵

Egy bíró egyenesen azt fejtette ki, hogy véleménye szerint az ügyfelek részéről érkező zaklatásokkal, atrocitásokkal szemben a bírák mentelmi joga alapján kellene maximális védelmet nyújtani, a bírónak teljes anonimitást kellene élveznie. Válaszomban a mentelmi jog tartalmát értelmezve, azt fejtettem ki, hogy az nem a bíró személyes védelmét szolgálja, hanem az igazságszolgáltatás alkotmányos működésének törvényi garanciája.³⁶

³⁴ Az adatvédelmi biztos beszámolója, 1997 ABI, Budapest, 71–72. o.

³⁵ Az adatvédelmi biztos beszámolója, 2000, 82. o.

³⁶ 466/A/2000. sz. ügy

Akadtt beadványozó, aki a bírának az egypárti államberendezkedésben volt párttagságáról szeretett volna adatokat megtudni. Azonban a bírák személyi nyilvántartása ma jogszerűen nem tartalmazhat a korábbi párttagságra vonatkozó adatot, de ha tartalmazna, a beadványozó akkor sem ismerhetné azokat meg, mivel a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény 100. § (6) bekezdése szerint a bírónak a személyi nyilvántartásban szereplő adatairól – a bíró nevére és a beosztására vonatkozó adat kivételével – megítélésem szerint helyesen, csak igazságügyi szerv részére lehet tájékoztatást adni.³⁷

Összefoglalva

A fentiek után talán nem okoz nagy meglepetést az a megállapítás, hogy a harmadik köztársaság, mint alkotmányos állam, immár tizennégy éve adósunk az igazságügyi tájékoztatás, ezen belül különösen a bíróságok és a bírói tevékenységről szóló tájékoztatás garanciáival. A jelenlegi szabályozás az alkotmány számos rendelkezését és elveit is sérti. A megalkotandó törvényi szabályozásnak egyaránt ki kellene elégíteni egy szektorális információszabadság- és adatvédelmi törvény követelményeit, és foglalatlan lehetne a sajtószabadság biztosítékainak éppúgy, mint a tudományos kutatók jogainak is.

A megalkotandó törvénynek meg kell szüntetnie a jelenlegi, a formai alkotmányosságot sértő helyzetet.

Nem tartható az, hogy a bíróság elnöke vagy megbízottja kötetlen, diszkrecionális jogkörben döntsön arról, hogy kinek, milyen tartalmú tájékoztatást, illetve iratbetekintést ad vagy engedélyez. A tájékoztatásra való jogot és az arra vonatkozó kötelezettséget jogi biztosítékokkal körülvéve kell meghatározni.

A hang- és képfelvétel készítésének jogáról a büntető-, valamint a polgári, a munkaügyi, a közigazgatási perben, eltérő tartalommal, ugyanennek a törvénynek kell újra rendelkeznie.

A tudományos kutatók jogait ugyancsak biztosítani kell.

A felsőbbíróságok ítéleteit – az érintettek magánéletének oltalma mellett – a jogkereső közönség számára (ide értve a sajtót is) végre korlátozások nélkül hozzáférhetővé kell tenni.

A törvény – az állam egyik legmagasabb státuszú képviselőjét – a bírót nem foszthatja meg a vélemény és a szólás lehetőségétől.

A bírák képzésének, szakmai irányításának biztosítania kell azt, hogy a tárgyalásokon a rend fenntartásával kapcsolatos bírói jogosítványok ne legyenek felhasználhatóak a nyilvánosság és a sajtószabadság korlátozására.

³⁷ 560/A/2000. sz. ügy